

Andrási Anita – Szolláth Hunor

*A gyász vonalai, avagy a Fekete csend*¹

Kulcsszavak: Kusztoz Endre; szénrajzok; grafika; Kusztoz életműve.

„a művész keze a gödörbe
csemetét karcol, kiáll a
képből mint felkiáltójel
ahol fekete fehérrel harcol”
(Székely-Benczédi Endre)

Kusztoz Endre lapszámunk választott képzőművésze, az ő munkái kísérik végig a kiadványt, valamint nagyszerű grafikája díszíti a fedőlapot, éppen ezért tartjuk fontosnak röviden bemutatni őt, habár ismertsége és hírneve nem csak a határainkon belülről korlátozódik. Természetesen a jelen írás nem törekszik a teljesség igényére, sem életútja, sem művészi pályája, munkássága terén, csupán informatív jellegű kíván lenni, tájékozódást nyújtva a Kusztoz-életmű iránt érdeklődőknek. Be kívánjuk mutatni több-kevesebb rálátással életútja egységességét, felfedve annak csomópontjait, olyan tájékozódási góccokat keresve, amelyek nagy hatással voltak művészetére.

A személyes érintettség jogán nem tehetjük meg, hogy egy száraz művészportrét, objektív értekezést, tárgyilagos felsorolást, vagy esetleg kritikai értékelést tárjunk az olvasó elé. Különleges élmény belépni Endre bácsi lakásába, mely egyben műterem, könyvtár és vendégfogadó is, mintha a tér és idő meghatározott szabályai itt nem érvényesülnének. Mondhatnánk azt is, hogy időutazás részesei lehetünk, amikor a többség számára nem is létező művészek, írók nevei kerülnek elé a beszélgetések során, vagy éppen a majd' fél évszázados munkák bukkannak fel a fal melletti félhomályból.

Egyéni életútja sok, mondhatni kellemetlen meglepetést tartogatott számára. „[...] őt az Isten arra választotta ki, hogy mérhetetlen emberi szenvedések árán vérét adva tegye hitelessé a néha megtört, máskor összezsavarodó [...] a transzcendenssel összekötő, határozott vonalakban megrajzolt szálakat.”² Makfalván született, 1925-ben, iskoláit Marosvásárhelyen végezte. Édesapja korai halála után hamar kenyérkeresetbe kellett volna állnia, ezért választotta a közgazdaságtant, azonban Kolozsváron Gy. Szabó Béla biztatására sokat rajzol, és innen már egyenes út vezet a képzőművészeti főiskolára.³ Miklóssy Gábor osztályában, festészeti szakon végzi el a főiskolát, utána az erdőszentgyörgyi múzeumban tevékenykedik, tanulmányutakra jár a Szovjetunióba, Csehszlovákiába, Magyarországra. Legelső egyéni kiállítása Erdőszentgyörgyön volt, 1958-ban, utána Makfalva, Szováta, Budapest következett. Azonban nem állt meg a világ e kicsiny és eldugott tájain, megmu-

tatta magát és művészetét a világ túlsó felén is, Detroit, Los Angeles, New York voltak állomásai kiállításainak. Jelenleg is turnén vannak művei, Kézdivásárhelytől Nagyváradig tart a kiállítás útvonala. Ugyanakkor hazai és külföldi csoportos kiállításokon is bemutatták munkáit.⁴

Kiemelt helyen kell szólni az 1956-os budapesti forradalomról készített sorozatairól. Az események sodrába véletlenül került bele, gyors vázlatokat készített a történekekről, amiket majd később tételesen is megfogalmazott.⁵ Az akkor készült rajzai egy-egy pillanatot ragadnak ki és meg a forradalom eseményeiből, például ahogyan a fiatalok a Rádióhoz mennek. Az ezeket a rajzokat tartalmazó füzet azonban elveszett, és csak évek múltával került elő, a fia rajzai között. Egyaránt megragadta a töprengő honvédek mozdulatait, valamint a búslakodó orosz katonák kétségbeesését, a „mi lesz most” érzést.

Művészete alapján Nagy István utódának tekintik néhányan, nagy hatással családja, valamint annak elvesztése volt. Felesége zeneszakos tanárnő volt, a művész maga is járt népdalokat gyűjteni Kallós Zoltánnal együtt. Ezáltal került be művészetébe az erdélyi balladai hagyomány, és a főiskolai diplomamunkájának a témája is lett egyben. Mestere, Miklóssy Gábor is sokszor megjegyezte, hogy felesége nemhogy hátráltatta volna művészi fejlődését, hanem inkább elősegítette, hatékony és művészileg termékeny egységet alkotva vele.

Fia, aki már kiskorában rengeteg örömet szerzett neki festményeivel, bevallása szerint szellemi társa volt. Szükségét érezte mindenkoron a jelenlétének, hiánya, elvesztése pedig jelentős törést okozott a művész életében. Munkásságának nagy ismerőjétől, fiától, számos komoly kritikát is kapott műveit illetően, valamint ő javasolta, mely kortárs művészetelméleti irányzatokkal foglalkozzon, milyen szakkönyveket olvasson el.

Kusztos Endre művészetét tekinthetjük ugyanúgy gyűjtőmunkának, mint ahogyan Kodály, Kallós Zoltán népdalgyűjtéseit, vagy éppen Orbán Balázs történeti gyűjtéseit. Csak ő a Szováta vagy környéki tájat, annak részleteit, embereit, falvait gyűjtötte művészi hozzáértéssel rajzfüzetébe. A fák, tájak vagy egyéb megjelenések szimbólumrendszere szorosan köthető az elmúláshoz, facsonkok, eltört fák, uszadékok. Ugyanakkor minden élő küzdelmet folytat ez ellen az enyészet, elmúlás ellen.⁶

Véleményünk szerint nem szorul sok magyarázatra, hogy miért éppen Kusztos Endrét, az ő grafikáit választottuk lapszámunk illusztrálására. A címlapon látható, *Megmaradás* című műve, mely a földbe gyökerezett ember-fát hozza érzékelhető közelségbe, kifejezi lapunk céljait minden magyarázat nélkül is. A megmaradáshoz nem csak itt maradásra van szükségünk, hanem arra, hogy megismerjük környezetünket, annak értékeit, valamint múltját. Magunknak is ember-fákká kell válnunk, ebből a sós földből kell gyökereinken keresztül kiszívunk ezt az élethez, itt-és megmaradáshoz szükséges szellemi energiát.

Jegyzetek

1. A *Fekete csend* címet Kusztyos Endre egy grafikája viseli.
2. Kusztyos Tibor: *A festőművész, grafikus Kusztyos Endre alkotásai a bánffyhungyadi református gyülekezeti tereben*. In: *Kalotaszeg*, Új sorozat, XVI. évfolyam, 3 szám, 2006.
3. Takács Gábor: *Tizenöt Erdélyi művész*. Scripta Kiadó, Nagyvárad, 1998. 113-114.
4. Vécsi Nagy Zoltán: *Ezredvégi nyomok. 10 romániai magyar grafikus*. Budapest, 2005.
5. *A vonal külön élete*. Székely Sebestyén György és Szuszámi Zsuzsa beszélgetése Kusztyos Endrével. In: *Korunk*, 2006, február.
6. Vö. Vécsi Nagy Zoltán: *Láttátok feleim... Kusztyos Endre kiállítása Kézdivásárhelyen*. In: *Háromszék*, 2008. december 18. csütörtök. 6.

Az égbekiáltó